

Hebben wij in Nederland een Scharnhorst nodig?

Enkele gedachten over het hoger militair onderwijs en de positie van de chef defensiestaf

drs. P. Donker*

Inleiding

Sinds het uitkomen van de laatste Defensienota zijn het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM), de Koninklijke Militaire Academie (KMA) en het Instituut Defensie Leergangen (IDL) in een reorganisatieproces verwickeld. Afgelopen zomer stelde de minister van Defensie een commissie in om de positie van de chef defensiestaf nader te onderzoeken. Op het eerste gezicht hebben deze twee zaken weinig met elkaar te maken, maar wie zich rekenschap geeft van de ontstaansgeschiedenis van het hoger militair onderwijs en de functie van chef defensiestaf ziet een onmiskenbaar verband. Gezien deze samenhang zou het voor de hand liggen als beide processen op elkaar zouden worden afgestemd, maar daarvan is helaas weinig zichtbaar. En dat roept de vraag op of wij in Nederland geen Scharnhorst nodig hebben, de man die rond 1800 in Pruisen de basis heeft gelegd voor zowel dit onderwijs als voor deze functie.

Het Pruisische antwoord op de Napoleontische oorlogvoering

Om de samenhang tussen de functie van de chef defensiestaf en het hogere militair onderwijs te kunnen begrijpen, moeten wij ruim tweehonderd jaar teruggaan in de Europese geschie-

denis. Het is de periode van Verlichting, de Franse revolutie en de Napoleontische oorlogen. In die tijd ontstaan veel politieke, maatschappelijke en militaire vernieuwingen, waarvan verschillende tot op de dag van vandaag doorwerken.

Tot de Franse revolutie van 1789 hadden vooral erfopvolging en afkomst de maatschappelijke carrièrekansen van een persoon bepaald, maar sindsdien zijn persoonlijke talenten en prestaties bepalend en daarom werden opleiding en ervaring doorslaggevend. Hierbij moet natuurlijk wel worden beseft dat het onderwijssysteem rond 1800 nog lang niet zo goed ontwikkeld was als in onze tijd en dat met name een universitaire opleiding slechts voor een enkeling was weggelegd.

Door het ter discussie stellen van afkomst als maatschappelijke selectie criterium kwamen de posities van de monarchen en de adel, die tot dat moment de hoogste politieke en de hogere officiersposten hadden vervuld, in het geding. In het revolutionaire Frankrijk was dit probleem natuurlijk acuut en de door de guillotine ontstane leemte werd daar opgevuld door jonge officieren van niet-adellijke afkomst. Napoleon was één van hen en hij liet, conform de ideeën van de Verlichting, in binnen- en buitenland zien dat het militair genie niet voorbehouden was aan adellijke of koninklijke families.

Sterker nog, door de vernieuwende wijze waarop hij oorlog voerde, was Napoleon keer op keer in staat om

sterkere militaire tegenstanders uit te schakelen en dat maakte hem zeer gevreesd binnen Europa.

In het najaar van 1806 raakten Pruisen en Frankrijk in oorlog met elkaar en op de veertiende oktober versloeg Napoleon het Pruisische leger in de veldslagen bij Jena en Auerstadt. Die smadelijke nederlaag kwam hard aan in Pruisen, maar zou tevens aanleiding zijn voor groot-scheepse hervormingen waarbij een belangrijke rol was weggelegd voor Scharnhorst.

Gerhard David von Scharnhorst was geen Pruis van geboorte noch van adellijke afkomst, maar was in 1801 als luitenant-kolonel van het Hannoveriaanse leger overgegaan in Pruisische dienst, omdat daar dringend behoefte was aan iemand die verstand had van artillerie. Daarvoor had hij aan geallieerde zijde tijdens de veldtochten van 1793, 1794 en 1795 tegen Frankrijk zelf kunnen aanschouwen dat er revolutionaire veranderingen waren gekomen in de wijze waarop oorlog werd gevoerd. Die ervaring betekende een ommekeer in het denken van Scharnhorst, maar in tegenstelling tot veel andere militaire theoretici bleef hij gematigd in zijn opvattingen. Hij zocht de oplossingen binnen de bestaande politiek-maatschappelijke structuren en zou daar niet aandringen op radicale veranderingen.¹

Scharnhorst hield zich na zijn transfer in Pruisische dienst niet alleen met artilleriezaken bezig, maar zou zich

* De auteur is werkzaam als docent strategie aan het Instituut Defensie Leergangen.

ook bemoeien met de opleiding van officieren. Op experimentele basis begon hij aan wat later de hogere krijgsschool zou worden en samen met anderen startte hij een militair studiegenootschap, waarin veel aandacht werd geschonken aan de nieuwe inzichten omtrent de oorlogvoering. Scharnhorst had dus voor 1806 al een zekere naam als hervormer, maar het was de Pruisische nederlaag bij Jena en Auerstadt en zijn heldhaftig gedrag in de daaropvolgende terugtocht, die hem in de gelegenheid brachten zijn ideeën in praktijk te brengen. Al snel bevorderd tot generaal-majoor werd hij voorzitter van de militaire hervormingscommissie, waarin ook bekende namen als Gneisenau, Grolman, Boyen en niet te vergeten Clausewitz (als secretaris in de rang van kapitein) werden opgenomen.

Zoals dat gaat na een ramp hadden de hervormers voorlopig het tij mee en zij konden tal van voorstellen doen, waarvoor de Pruisische koning een willig oor had. Zo kwam er net als in Frankrijk ook in Pruisen een algemene dienstplicht en werd de doctrine grondig herzien.

Belangrijk voor ons onderwerp is het feit dat de hervormingscommissie schoon schip kon maken binnen het officierskorps en dat officieren die hadden gedysfunctioneerd tijdens de oorlog zonder pardon ter zijde werden geschoven. Maar hieraan zat, in tegenstelling tot de situatie in Frankrijk, een grens. Want hoewel afkomst en erfopvolging als uitgangspunten onbruikbaar waren geworden, kon Scharnhorst er niet omheen dat de Pruisische koning nog steeds op zijn troon zat en omringd was door adel. Zijn oplossing voor dit vraagstuk was een uniek compromis: als de opperbevelhebber en de hoogste commandanten niet vervangen konden worden, dan moesten zij in het vervolg maar uitstekende adviseurs krijgen, die hen met raad en daad konden bijstaan bij het plannen, voorbereiden en uitvoeren van militaire operaties.² Voor ons is deze oplossing misschien

wat simpel, maar voor die tijd was het een revolutionaire verandering, temeer omdat het sterk botste met de vaste overtuigingen van de heersende klasse.

Om dit alles te kunnen bewerkstelligen werden de officiersrangen ook opengesteld voor met name de burge-

Gerhard von Scharnhorst heeft rond 1800 de basis gelegd voor het hogere militair onderwijs en de generale staf (Foto: Scharnhorsts Vermächtnis van prof.dr. Höhn, Bonn 1952)

rij en kwamen er speciale krijgsscholen waar jonge officieren de beginnellen van hun vak werd bijgebracht. Wij kennen deze scholen nu als onze KMA en KIM, maar het is goed te beseffen dat men destijds al op veel jongere leeftijd aan een militaire carrière kon beginnen (Clausewitz was bijvoorbeeld pas twaalf jaar) en dat men dus zelden een middelbare school had kunnen afmaken. Door de komst van deze scholen werd de bevoorrechte positie van de adel grotendeels gebroken en werd het principe van 'Bildung' ook voor officieren gemeengoed.

Daarnaast voerde Scharnhorst een nieuwe 'Hogere Krijgsschool' in, waar de beste officieren, na een schriftelijke toelatingsexamen een speciale opleiding kregen tot generale stafofficier. En ten slotte introduceerde hij de 'Generale Staf'; een zeer selecte groep briljante officieren die op de hoogste

niveaus in de organisatie meehielpen leiding te geven.

De hervormingen misten hun positieve uitwerking op het leger niet en toen Pruisen in 1813 weer in de gelegenheid was de wapenen op te nemen tegen Napoleon, waren de prestaties navenant. Scharnhorst maakte deze gunstige omwenteling nog net mee, maar hij raakte tijdens de slag om Lützen gewond en de overleed op 28 juni 1813 aan de gevolgen daarvan.

De generale staf en het hogere militair onderwijs

Nu we de omstandigheden waaronder Scharnhorst destijds zijn generale staf en de hogere krijgsschool introduceerde voor ogen hebben, kunnen we het systeem inhoudelijk gaan bekijken. Uiteraard moeten we daarbij niet vergeten dat dit systeem voor de bedenkers ervan niet los kon worden gezien van hun andere voorstellen, zoals de invoering van een algemene dienstplicht, een andere organisatiestructuur en een nieuwe doctrine en dat deze voorstellen gezamenlijk een antwoord waren op de nieuwe wijze van oorlogvoering die Napoleon had geïntroduceerd. Het bijzondere is dus dat Scharnhorst al zijn plannen maakte vanuit een geïntegreerde visie op oorlogvoeren.

De kern van het systeem is elitevorming in de klassieke zin van het woord. Het ging om een aparte, streng geselecteerde kleine groep officieren, die een uitgebreide theoretische opleiding hadden gehad aan een eigen opleidingsinstituut en daarna een specifiek carrièrepad volgden binnen een vastomlijnd functiegebied.

Om met dit laatste te beginnen: dat functiegebied behelsde het plannen, het uitvoeren en het deels leidinggeven aan militaire operaties. Dat de Pruisische generale staf in eerste instantie niet bedoeld was om de algemene leiding op zich te nemen, is hierboven al uitgelegd.

Maar ook is belangrijk te beseffen dat Scharnhorst het functiegebied streng afbakende; het ging alleen om militair-

re operaties of campagnes, dat wat wij anno 2001 militaire en operationele strategie noemen. De generale staf was ondergeschikt aan het staats-hoofd en mocht zich dientengevolge alleen met de militaire en niet met de politieke of de diplomatieke kant van de oorlog bezig houden. En met uitzondering van wat wij nu de doctrinevorming zouden noemen, werd de staf ook niet met de tactiek in engere zin belast. In de commandostructuur werden generale stafofficieren dan ook niet beneden het divisieniveau te werk gesteld.

Dat dit afgebakende deel van het krijgsbedrijf er sinds Napoleon niet eenvoudiger op was geworden, stond voor de hervormers onomstotelijk vast en dat vereiste een aparte, gedegen studie en een specifieke carrière-gang. Scharnhorst zag opleiding en functievervulling dus niet los van elkaar en dat had alles te maken met zijn overtuiging dat ook dit deel van de oorlogvoering vooral een praktische aangelegenheid was. De krijgskunst of krijgskunde had voor hem uiteraard een theoretische basis, maar het ging erom deze op de juiste wijze, in een praktijk waar chaos en frictie regeren, om te zetten in praktisch handelen. Om dat onder oorlogsomstandigheden goed te kunnen, waren er voor de generale stafofficieren na hun opleiding feitelijk maar drie typen plaatsingen waartussen uiteraard werd gerouleerd. Ten eerste was er natuurlijk de generale staf zelf; een klein organisatie-element binnen het ministerie van Defensie dat uitsluitend belast was met de planning en voorbereiding van campagnes of operaties en de bijbehorende mobilisatie en strategische verplaatsingen. Nauw daarmee verbonden waren er ten tweede de functies van met name stafchef en soms commandant van de divisies en hogere eenheden. Door het juist bij deze hogere staven plaatsen van generale stafofficieren verzekerde Scharnhorst zich ervan dat de door de generale staf opgemaakte plannen ook goed door de eenheden werden begrepen en uitgevoerd en dat omgekeerd die staf van onderop gevoed

werd met informatie om de plannen eventueel aan te passen. Het was deze ingenieuze commandostructuur die de beroemde Von Moltke (der Ältere) veertig jaar later in staat stelde sneller dan zijn tegenstanders te reageren op veranderingen in de situatie en hem tevens de zekerheid verschafte dat de eenheden ook zonder directe bevelen adequaat zouden optreden.

En ten slotte waren er voor de generale stafofficieren de plaatsingen als docent bij de Hogere Krijgsschool. Dat was het instituut waar de opvolgers in de militaire en operationele strategie werden opgeleid en zodoende stelde de organisatie haar eigen toekomst veilig.

Door het rouleren tussen de verschillende type functies werd tevens voorkomen dat de generale stafofficier de band met de militaire praktijk zou verliezen.

Strenge selectie, gedegen opleiding, langdurige training en relevante tewerkstelling waren de kernbegrippen in dit systeem en om hierin te kunnen voorzien, werd de generale staf bewust in omvang zeer klein

Scharnhorst in 1813, painted by Friedrich Bury, Landtagalerie Hannover.

Scharnhorst ontwikkelde zijn ideeën over de Generale Staf en het hoger militair onderwijs vanuit een geïntegreerde visie op oorlogvoering

(Foto: naar een schilderij van P.E. Gebauer)

gehouden en hield de chef ervan alle teugels zelf in handen. Het ging dus om een doelbewuste elitevorming, met een sterke intellectuele basis die volledig op de militaire praktijk was gericht.

De Hogere Krijgsschool

Langzamerhand kunnen we begrijpen waarom Scharnhorst zich zoveel moeite heeft getroost om een hogere krijgsschool (*die Allgemeine Kriegsschule*) op te richten. Dat stond niet op zichzelf, maar had natuurlijk alles te maken met het veranderde karakter van de oorlogvoering, die veel ingewikkelder was geworden en die tevens een ander type officier noodzakelijk maakte. In navolging van Frankrijk moest ook in Pruisen het officierskorps de band symboliseren tussen de staat en de bevolking en dat kon alleen als dit korps ook opengesteld werd voor met name de burgerij. En daar gold, zoals al gezegd, het principe van *Bildung*. De introductie van het hoger militair onderwijs sloot dus goed aan bij de ontwikkelingen in de maatschappij.

Belangrijker voor ons onderwerp is uiteraard het feit dat Pruisen dringend behoefte had aan officieren die de politiek-militaire leiding van het land met raad en daad konden bijstaan bij het plannen en uitvoeren van militaire campagnes en operaties.

Deze officieren moesten daarvoor natuurlijk wel een gedegen opleiding volgen en volgens Scharnhorst kon een dergelijke studie niet buiten de krijgsmacht plaatsvinden. Niet alleen waren er destijds niet zoveel civiele universiteiten als nu, maar de inhoud en met name de aard van de studie zelf verzette zich tegen een dergelijke stap. Voor Scharnhorst ging het om een praktische studie, waarbij de praktijk en niet de theorie voorop diende te staan. Hij maakte vaak de vergelijking met juristen en theologen die weliswaar ook eerst een theoretische basiskennis moeten hebben, maar die hun eigenlijke professie alleen in de praktijk kunnen leren.³ De

aankomende generale stafofficieren moesten vooral leren hoe zij onder oorlogsomstandigheden moesten handelen. Met een dergelijke vergelijking kon Scharnhorst tevens de opmerkingen van de oude garde pareren dat hij kamergeleerden aan het opleiden was en geen militairen.

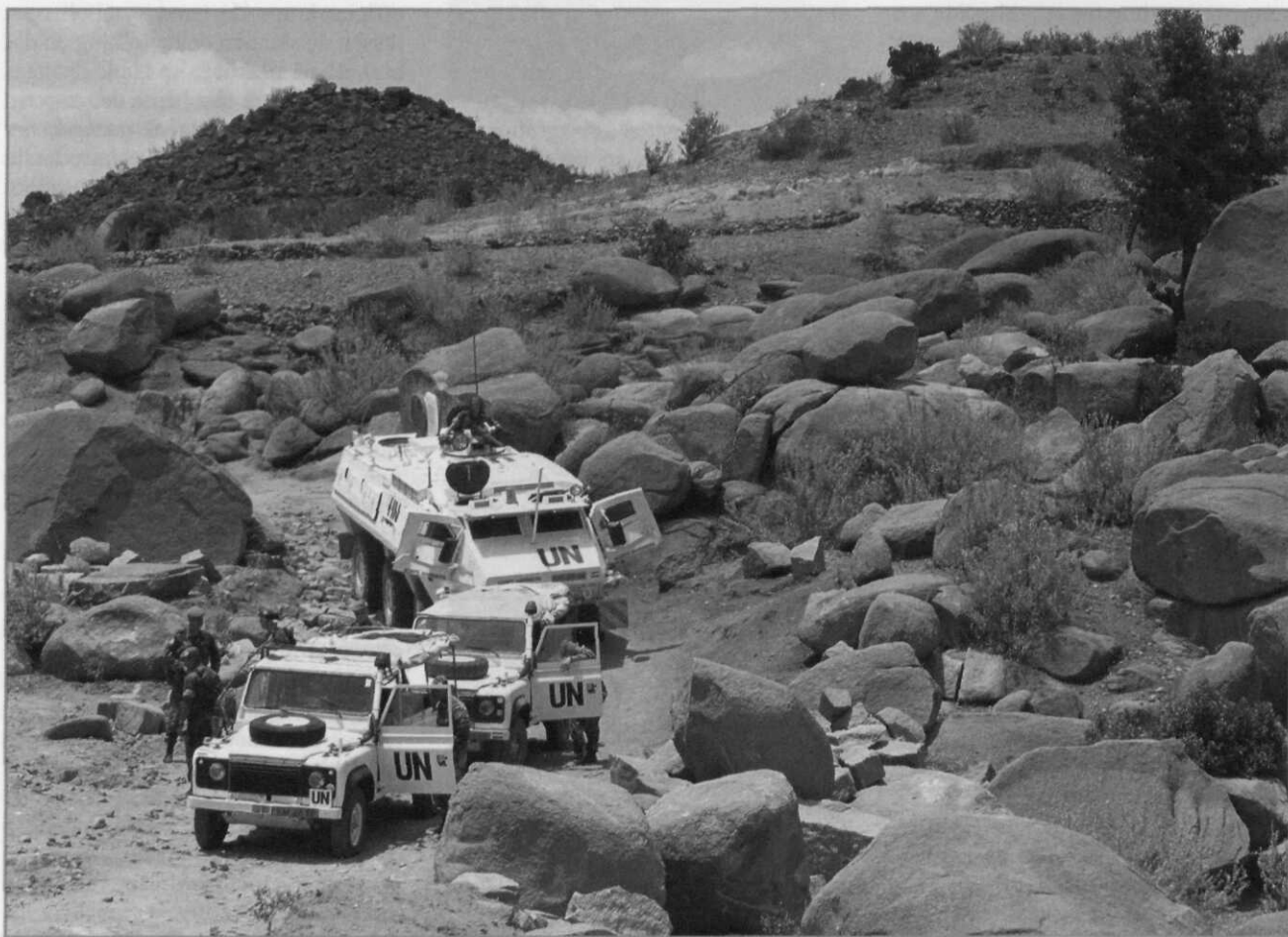
Gezien deze uitgangspunten lag het voor de hand dat het docentenkorps van de Hogere Krijgsschool vooral uit generale stafofficieren zelf bestond. Uiteraard waren er functies voor vakspecialisten, maar de kern van het onderwijs diende volgens Scharnhorst gegeven te worden door die groep die dat zelf tot in de vingertoppen beheerste. Dit principe is een tweezijdig snijdend zwaard. Aan de ene kant gaf het de cursisten docenten

die onbetwist expert waren op het vakgebied. En aan de andere kant gaf een docentenfunctie aan de Hogere Krijgsschool de betrokkene een uitgelezen mogelijkheid om zijn vak weer eens verder te verdiepen. Ook hier is het *Bildungsprinzip* dus goed zichtbaar.

Zeker als we beseffen dat de instituten die Scharnhorst bijna tweehonderd jaar geleden in Pruisen opricht nu nog in de gehele westerse wereld bestaan, kunnen we concluderen dat hij een prestatie van groot formaat heeft geleverd. In ieder geval heeft hij beter dan de meeste van zijn tijdgenoten de politiek-maatschappelijke en de militaire veranderingen begrepen. Hij heeft een consistente en samenhangende visie ontwikkeld op de poli-

tiek, de maatschappij en de krijgsmacht en is van daaruit die krijgsmacht zelf gaan hervormen. Juist omdat hij die samenhang zo goed had doorzien, was hij in staat antwoorden te formuleren die nu nog steeds modern aandoen. De generale staf en de Hogere Krijgsschool zijn zodoende instituten geworden die in politieke en sociologische zin naadloos passen in Westerse maatschappijen.

In deze samenhangende visie ligt ook een belangrijke verklaring voor het militaire succes van de Pruisische en later Duitse generale staf. Opvallend is dat deze succesformule pas laat door de andere landen werd onderkend. Pas als de al eerder genoemde Von Moltke in 1864 eerst Denemarken, in 1866 Oostenrijk en ten slotte

De nieuwe taakstelling van de krijgsmacht vraagt om een nieuwe invulling van de rol van officieren in het algemeen en van generale stafofficieren in het bijzonder (Foto: Martin Roemers)

Frankrijk in 1870 wist te verslaan, zagen zij de voordelen van dit systeem in en begonnen ze de twee instituten te kopiëren. In Duitsland zelf had de Hogere Krijgsschool ondertussen al de status van een eliteschool gekregen, vergelijkbaar met die van de beste universiteiten. Generale staf-officieren stonden dan ook zeer hoog aangeschreven in de maatschappij.

Natuurlijk moeten we wel waken voor valse romantiek. De Pruisisch-Duitse generale staf is niet alleen verbonden met de opmerkelijke militaire prestaties van Von Moltke in de negentiende eeuw, maar ook met het negatieve verloop van de Eerste Wereldoorlog en met de donkerste periode uit de Duitse geschiedenis, die van Hitler. Hoewel deze verbanden zeer complex zijn en menig schrijver hebben geïnspireerd, kan men rustig stellen dat de generale staf in die twee oorlogen niet in staat bleek om verder te kijken dan de eigen professie.

Het verdere verloop en de huidige situatie in Nederland

Nu wij weten met welke visie en met welke doelstellingen Scharnhorst bijna tweehonderd jaar geleden de generale staf en de Hogere Krijgsschool heeft opgericht, kunnen we gaan kijken hoe deze er vandaag de dag uitzien. In zijn boek *The Training of Officers; From Military Professionalism to Irrelevance* uit 1990 vergelijkt Martin van Creveld op de zijn bekende ironische wijze een aantal hedendaagse generale staven met het Pruisische ideaalbeeld en zoals de titel al doet vermoeden komen de moderne equivalenten er niet zo goed van af.

Natuurlijk kunnen er bij deze vergelijking nadere nuances worden aangebracht, maar dan nog blijft de constatering van Van Creveld overeind dat de huidige generale staven niet kunnen tippen aan hun beroemde voorganger. Kern van zijn betoog is dat

het elitekarakter in de loop der tijd is verwaterd en Van Creveld geeft hiervoor een aantal redenen.

Zo is ten eerste de oorlogvoering sinds de introductie van nucleaire wapens in een geheel ander daglicht komen te staan. Het is goed te memoreren dat het boek in 1990 geschreven is en dat Van Creveld zeker gelijk heeft als hij stelt dat het gebruik van militaire middelen toen een non-optie was geworden en dat daardoor de maatschappelijke status van officieren werd aangetast.⁴ Dit werd nog versterkt doordat ten tweede veiligheid dat wil zeggen het 'voorkomen van oorlog' na 1945 een apart onderzoeksterrein in de universitaire wereld werd en de beoefenaren ervan steeds meer de plaats van officieren gingen innemen in het politieke en maatschappelijke debat.⁵ Hier sluit ten derde bij aan dat het volgen van hoger onderwijs na de Tweede Wereldoorlog in omvang explosief is gegroeid wat het exclusieve karakter van hoger militair onderwijs aantastte.⁶

Voor Van Creveld hebben de militairen niet adequaat op deze drie ontwikkelingen gereageerd, doordat ze zelf massaal zijn 'gevlucht' in tal van matige universitaire studies of doordat zij hun hogere krijgsscholen hebben omgebouwd tot een tweederangs universiteit, waaraan niet meer een selecte elite, maar nagenoeg iedere officier die aan de minimumeisen voldoet, mag studeren. Deze laatste tendens wordt nog eens versterkt doordat de Westerse krijgsmachten na de Tweede Wereldoorlog verhoudingsgewijs meer officieren in de rang van kapitein tot en met kolonel in dienst hielden voor mobilisabele functies. En omdat deze officieren wat om handen moesten hebben, mochten ook zij aan de Hogere Krijgsschool gaan studeren.⁷

Uiteraard kunnen de nodige nuances bij het betoog van Van Creveld gemaakt worden, maar dan nog blijft de kern ervan overeind. En als het over de specifiek Nederlandse situatie

gaat, zouden we er aan toe kunnen voegen dat de Nederlandse generale staf-officieren zich na de Tweede Wereldoorlog steeds minder met militaire en operationele strategie bezig zijn gaan houden. Het maken van campagnes gebeurde immers in NAVO-verband en had gezien de soort dreiging inhoudelijk weinig om het lijf. Daarentegen werden tijdens de Koude Oorlog de tactische plannen voor de Noordduitse laagvlakte tot op de vierkante centimeter uitgezocht. En de bevelhebbers van de krijgsmacht-delen en de chef defensiestaf (CDS) hielden zich uitsluitend bezig met het gevecht om de financiën. Zo kreeg de CDS de rol van *corporate planner* iets dat mijnenver afstaat van hetgeen Scharnhorst ooit bedoeld had. We kunnen dus rustig stellen dat de Nederlandse generale staf na 1948 is 'gevlucht' in de tactiek en de vredesbedrijfsvoering.

Toekomstplannen

Sinds enige tijd staan in Nederland de positie van de chef defensiestaf (CDS) en het hoger militair onderwijs weer ruim in de belangstelling. Na 1990 heeft de CDS stap voor stap meer bevoegdheden gekregen bij de planning en uitvoering van vredesoperaties en momenteel onderzoekt een commissie eventuele vervolgstappen. Gezien de voorgeschiedenis ligt het voor de hand te veronderstellen dat een nieuw kabinet de CDS verdergaande bevoegdheden gaat geven. Een belangrijk aspect hierbij is de vraag of deze functionaris dan niet zijn rol als *corporate planner* moet opgeven om zich volledig bezig te kunnen houden met operationele zaken. Een tweede vraag is of de CDS dan niet over een complete operationele staf moet beschikken; een staf die van a tot z een militaire operatie kan plannen en desgewenst kan leiden. Het huidige Defensie Crisisbeheersingscentrum (DCBC) is hier niet toe in staat. Zeker gezien de noodzakelijke samenwerking tussen de krijgsmacht-delen tijdens de uitvoering praten we eigenlijk over een *joint*-hoofdkwartier.

Het veelvuldig uitvoeren van joint-operaties maakt een herbezinning op de rol van de CBS noodzakelijk
(Foto: Martin Roemers)

Als dat laatste zou gebeuren, zou de Nederlandse krijgsmacht na een lange afwezigheid feitelijk weer over een eigen 'generale staf' beschikken, in de klassieke zin van het woord. Het zal immers gaan om een stafelement op het hoogste niveau van organisatie, direct verbonden met de politieke leiding, dat zich uitsluitend bezig zal houden met de planning en uitvoering van militaire operaties.

Geheel los van deze ontwikkeling wordt er tegelijkertijd gekeken naar verdergaande samenwerking bij het hoger militair onderwijs in Nederland. Al enige tijd zijn het Koninklijk Instituut voor de Marine (KIM), het Instituut Defensie Leergangen (IDL) en de Koninklijke Militaire Academie, tezamen het zogeheten KIK-verband geheten, bezig om op bestuurlijk en onderwijskundig gebied verder te gaan samenwerken. Dat proces heeft

een belangrijke impuls gekregen nu er in Europees verband is besloten om al het hoger en universitair onderwijs beter op elkaar af te stemmen. Jongstleden september heeft een werkgroep het advies uitgebracht dat ook bij het hoger militair onderwijs universitaire graden moeten worden ingevoerd. Als de minister dat advies onverkort overneemt, zouden officieren afkomstig van de KMA eendaags tenminste een *bachelor-degree* en officieren afkomstig van het KIM mogelijk een *master-degree* hebben. De hogere managementopleidingen aan het IDL moeten volgens de werkgroep zeker op het universitaire mastersniveau worden gebracht.

Opvallend is dat in de eindrapportage géén directe link tussen deze universitaire opleidingen en de werkzaamheden van (hogere) officieren wordt

gelegd, maar dat men het 'vanzelfsprekend' vindt dat officieren een academisch denk- en werkniveau hebben. Ook blijft onduidelijk waarom deze opleidingen aan een verhoudingsgewijs kostbaar eigen instituut moeten geschieden nu er overal civiele studies beschikbaar zijn. Zeker bij de huidige bedrijfskundige invulling van de opleiding kan hierbij een vraagteken worden gezet.⁸ Scharnhorst zou een dergelijk rapport niet hebben kunnen schrijven.

Een Nederlandse Scharnhorst?

Feitelijk staan we voor de vraag of de wijze van oorlogvoering in onze tijd niet net zo revolutionair is veranderd als in de tijd van Napoleon en Scharnhorst. Vervolgvraag is of wij daarom

ook niet naar een andere officiersopleiding moeten. Feit is dat de Nederlandse krijgsmacht sinds 1990 er een heel nieuwe taak bij heeft gekregen en dat die vredesoperaties een heel ander karakter hebben dan het groot-schalig conflict uit de Koude Oorlog. Ook valt niet te ontkennen dat de krijgsmacht een gedaanteverandering heeft ondergaan nu het (weer) een beroepskrijgsmacht is geworden, waardoor tevens de positie in de maatschappij structureel is veranderd. En ten slotte moeten we vaststellen dat de tijd dat daadwerkelijke militaire operaties een non-optie waren voor de politiek ver achter ons ligt. Sterker nog, er zijn sinds 1990 al tientallen missies uitgevoerd en telkens weer worden daarbij politieke, juridische en militaire grenzen verlegd. Niemand durfde tien jaar geleden te voorspellen dat de NAVO op een dag, zonder expliciet mandaat van de VN, een buurland naar de onderhandelingstafel zou bombarderen. En slechts weinigen hadden voorzien dat het internationale terrorisme een nieuwe gedaante zou aannemen.

Kortom, de militaire professie is, met name als we praten over het traditionele werkerrein van de generale staf, alleen maar in belang toegenomen en ingewikkelder geworden. Er is geen enkele reden te veronderstellen dat we de grenzen daarvan al hebben bereikt. Zeker als er in Nederland een *joint*-hoofdkwartier wordt ingevoerd, is er weer behoefte aan de 'ouderwetse' generale stafofficier; de officier die qua opleiding en ervaring alles weet van het plannen en uitvoeren van militaire operaties. Gezien de huidige praktijk praten we dan over *joint*-operaties in internationaal verband. Dat deze officieren niet alleen in dit Nederlandse hoofdkwartier,

maar ook op internationale staven een belangrijke rol kunnen spelen, zal duidelijk zijn. En niet in de laatste plaats zijn er ook de commando- en staffuncties bij de uitvoerende Nederlandse eenheden waar dergelijke expertise noodzakelijk is.

Dat alles maakt een fundamentele herbezinning op de rol, opleiding en carrièregang van de huidige generale stafofficier noodzakelijk. Daarbij moeten we natuurlijk kijken naar ontwikkelingen in de maatschappij waar enerzijds, in tegenstelling tot 1800 een universitaire opleidingen gemeengoed is geworden, maar waar anderzijds geen enkele universiteit een complete opleiding tot generale stafofficier kan verzorgen. Dat het plannen en uitvoeren van militaire operaties dermate complex is dat dit een studie op universitair niveau veronderstelt, zal duidelijk zijn.

Clausewitz haalde in dit verband vaak Napoleon aan die zei dat hier vraagstukken spelen vergelijkbaar met mathematische problemen waarvoor een Newton of een Euler noodzakelijk zijn.⁹ Het ligt dus ook anno 2001 voor de hand een eigen opleidingsinstituut te hebben en de huidige ontwikkelingen maken het mogelijk dat hieraan een gehele of gedeeltelijke universitaire titel kan worden behaald. Als dat op de juiste wijze wordt ingevuld zou die 'hogere krijgsschool' weer een elitekarakter kunnen krijgen, vergelijkbaar met hetgeen de universiteiten met hun mastersopleidingen beogen.

Scharnhorst heeft laten zien dat een dergelijke herbezinning integraal moet gebeuren. Eerst moet er een afgeronde visie zijn op de nieuwe wijze van oorlogvoeren en de betekenis hiervan voor de staat, de maat-

schappij en de krijgsmacht. En daaruit moet de rol van de CDS, de generale staf en het hoger militair onderwijs worden afgeleid. Wat dat betreft lijken we hier in Nederland op een verkeerd spoor te zitten. Er wordt los van elkaar gekeken naar de rol van de CDS en het hoger militair onderwijs. En als er al naar de carrièregang en functie-ervulling van generale stafofficiëren wordt gekeken, gebeurt dit voor elk van de vier krijgsmachtdelen apart. Niet dat deze invulling volledig hetzelfde moet zijn, maar enige samenhang is toch wel verstandig.

Er is dus kortom alle reden om een integrale visie op de Nederlandse generale stafofficier te ontwikkelen. Zeker nu het plannen en uitvoeren van militaire operaties weer zo belangrijk is geworden zou Nederland de 'klassieke' generale stafofficier weer in ere moeten herstellen. Blijft over de vraag wie in ons land de rol van Scharnhorst op zich kan nemen.

Noten

¹ Höhn, Reinhard. – Scharnhorsts Vermächtnis. Athenäum-Verlag, Bonn, 1952, p. 58.

² Idem, p. 130 e.v.

³ Idem, p. 359.

⁴ Creveld, Martin van. – The Training of Officers. From Military Professionalism to Irrelevance. The Free Press, New York, 1990, p. 70 e.v.

⁵ Idem, p. 73-74.

⁶ Idem, p. 69.

⁷ Idem, p. 70.

⁸ Zie ook: Amersfoort, Herman. – Het paard van Troje in de officiersopleiding. Wetenschappelijke vorming op KMA en KIM. *Civiel/Militair 1* (2001) (3), p. 32-33.

⁹ Clausewitz, Carl von. – *Vom Kriege*. Fred. Dümlers Verlag, Bonn (19de druk, 1980), p. 251.